

ONA TILI DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH IMKONIYATLARI (8-SINF ONA TILI DARSLARIDA)

Buranova Shaxista Menglibayevna,
Nukus DPI dotsenti

O‘rinbayeva Go‘zal Komiljon qizi
Nukus DPI Turkiy tillar fakulteti
4-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada 8-sinf ona tili darslarida matn ustida ishlash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Matn bilan ishlash o‘quvchilarning grammatik qoidalarni mustahkamlash, leksik boylikni oshirish va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning nutq va yozma ko‘nikmalarini yaxshilash maqsadida matn tahlili, qayta tuzish va matndagi qoidalarning amaliy qo‘llanilishi kabi metodlar qo‘llanilgan.*

***Kalit so‘zlar:** leksik tahlil, grammatik tahlil, stilistik tahlil, ijodiy yozuv, nutqiy ko‘nikmalar, munozara, insho, dramatisatsiya.*

Kirish. 8-sinf ona tili darslarida matn ustida ishlash o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, matn mazmunini chuqurroq tushunish, til tuzilmasini o‘rganish va yozma hamda og‘zaki nutqni to‘g‘ri ifodalash imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Quyida matn ustida ishlashning asosiy imkoniyatlarini va metodlarini ko‘rib chiqamiz:

1. Matnning leksik tahlili

Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarga yangi so‘zlar va ularning ma‘nolari bilan ishlash imkoniyati yaratiladi:

- So‘z boyligini oshirish: Matn ichidagi notanish so‘zlarni aniqlab, ularning lug‘aviy ma‘nosi tushuntiriladi va matndagi ishlatilish konteksti muhokama qilinadi.

- Sinonimlar va antonimlar bilan ishlash: Matndagi so‘zlarni sinonim va antonimlariga almashtirib, ularning ma‘no o‘zgarishini tahlil qilish mumkin. Bu o‘quvchilarga so‘zlar ma‘nosini chuqurroq anglash imkonini beradi.

2. Til strukturasi va grammatik tahlil

Matn ustida ishlash o‘quvchilarga grammatik qoidalarni amalda qo‘llashni o‘rgatadi:

- So‘z turkumlari bilan ishlash: Matndagi so‘zlarni so‘z turkumlariga ajratish va ularning qanday vazifalarni bajarishini tushunish imkonini beradi. Misol uchun, sifatlar va fe‘llarni topish, ularning gapda qanday o‘rin tutganini tahlil qilish.

- Murakkab gaplar tahlili: Matnda murakkab gaplarning tuzilishini o‘rganish va ularning qanday qismlardan tashkil topganini tahlil qilish, bog‘langan va qo‘shma gaplarni farqlash.

3. Matnning stilistik tahlili

O'quvchilar matndagi uslubiy vositalarni o'rganadilar:

- Badiiy vositalar bilan tanishish: Matnda ishlatilgan badiiy tasviriy vositalar (epitet, metafora, personifikatsiya, tashbeh va boshqalar) tahlil qilinadi. Ularning matnda qanday rol o'ynashi va qaysi maqsadda ishlatilgani muhokama qilinadi.

- Til uslublarini tahlil qilish: Matn uslubiy jihatdan qanday yozilganini, masalan, badiiy yoki publitsistik uslubda yozilganini aniqlash. Bu o'quvchilarga turli til uslublari bilan tanishish imkonini beradi.

4. Matnli dialog va dramatisatsiya

O'quvchilarga matn asosida dialoglar tuzish yoki sahnalar yaratish taklif qilinadi:

- Dialog tuzish: Matn asosida qahramonlar o'rtasida bo'lishi mumkin bo'lgan suhbatlarni yozish va sahnalashtirish. Bu o'quvchilarni ijodkorlikka undaydi va nutqiy faolligini oshiradi.

- Sahnani ijro etish: Matn bo'yicha qisqa dramatik ijro tashkil etish. Bu orqali o'quvchilar matn mazmunini yaxshiroq o'zlashtirishadi va nutq ko'nikmalarini rivojlantirishadi.

5. Taqdimot va loyiha ishlari

Matn asosida loyiha ishlari yoki taqdimotlar tayyorlash:

- Guruhda loyiha tayyorlash: O'quvchilarni guruhlariga ajratib, matn mazmuni asosida loyiha tayyorlash taklif etiladi. Bu ko'nikma o'quvchilarning hamkorlikda ishlash va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

- Matnni taqdim qilish: O'quvchilar matnni qismlarga bo'lib, har bir qismi bo'yicha taqdimot qilishadi, bu ularga o'z fikrlarini ifodalash va jamoat oldida gapirishni o'rganishga yordam beradi.

Matn ustida ishlashning bu usullari orqali o'quvchilar 8-sinfda ona tili darslarida nafaqat tilning leksik va grammatik jihatlarini, balki matnning umumiy mazmuni va uslubiy xususiyatlarini chuqurroq o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa: Ona tili darslarida matn ustida ishlash o'quvchilarning lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. 8-sinf ona tili darslarida matnning leksik, grammatik, stilistik va kompozitsion jihatlarini ustida ishlash orqali o'quvchilar so'z boyligini oshiradi, gap tuzilishi va grammatik qoidalarni mustahkamlaydi, hamda ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Matn mazmunini tahlil qilish, savol-javob usuli, insho yozish, munozara va dramatisatsiya kabi metodlar yordamida o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalari yaxshilanadi, shuningdek, matn bilan bog'liq ijodiy va tanqidiy fikrlash ham shakllanadi. Ushbu metodlar yordamida

o‘quvchilarning ona tilini chuqurroq o‘zlashtirish va uni amaliy qo‘llash qobiliyati rivojlantiriladi. Matn ustida ishlash usullari o‘quvchilarning til bilimlarini chuqurlashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu usullarni dars jarayonida keng qo‘llash ona tili darslarining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Anorboyeva, M. "Ona tili darslarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish", Sharq nashriyoti, Toshkent - 2004.
2. O‘zbek tili darsliklari va metodik qo‘llanmalar (5-9 sinflar uchun).
3. Усенова, Г. А. (2018). ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА " АНА (МАТЬ)" НА УРОВНЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ КАРАКАЛПАКСКОГО ЯЗЫКА. In International Scientific and Practical Conference World science (Vol. 5, No. 2, pp. 27-28). ROST.
4. Usenova, G. A. (2023). The Image of Mother in Karakalpak Literary Discourse.
5. Norov, I., & Xaytbayev, O. (2023). TIL TA’LIMIGA ZAMONAVIY YONDASHUV. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(9), 65-72.
6. Norov, I. (2023). O‘QITISHNING ZAMONAVIY USULLARDA YONDASHUV. Нововведения Современного Научного Развития в Эпоху Глобализации: Проблемы и Решения, 1(6), 39-43.
7. Norov, I., Yo‘ldoshev, J., & Yo‘ldoshev, S. (2023). ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARS TASHKIL QILISH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(4), 40-47.
8. Norov, I. (2023). DEFINITION OF ZOONYMS IN UZBEK ARTISTIC WORKS. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(1), 1-6.
9. Yusupov, S. (2023). Use of Zononyms in Works. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD).
10. Oglu, I. N. K., & Ogli, F. K. I. (2021). Level of study of ono mastic ethnones. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(6), 487-493.
11. Norov, I., & Javlon, Y. (2021). ANALYSIS OF" STARRY NIGHTS. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions, 2(02), 1-3.
12. Kenjayev, F. (2023). Interpretations of the Image of Jaloliddin Manguberdi in the Literature of the Independence Period.
13. Shukhratovich, Y. S. (2022). STUDY OF NECRONYMS IN THE TERRITORY OF KARAKALPAKSTAN. Gospodarka i Innovacje., 21, 101-104.
14. Jemal, G., & Norov, I. (2021). Avlodlar Dovoni Asarida Onomastik Birliklar. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 77-79.
15. Xolmanova, Z., & Shamsiyeva, M. Bolada bilingvizmni shakllantirishda ona tilining ahamiyati. O‘zbekiston, 6.